

# OSMANLI DÖNEMİ İLMÎ ÇALIŞMALARI -I

Editör

Doç. Dr. Hasan YERKAZAN





**Kitabın Adı** : OSMANLI DÖNEMİ İLMÎ ÇALIŞMALARI - I -  
**Editör** : Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

**1. Baskı** : Mayıs 2021 ANKARA

**ISBN** : 978-625-7604-55-0  
**Yayın No** : 1168

© **Doç. Dr. Hasan YERKAZAN**

Bu eserde yayımlanan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü yasal sorumluluk, yazar veya yazarlarına aittir.

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

### **SONÇAĞ AKADEMİ**

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

[www.soncagyayincilik.com.tr](http://www.soncagyayincilik.com.tr)

[soncagyayincilik@gmail.com](mailto:soncagyayincilik@gmail.com)

**Yayıncı Sertifika Numarası:** 47865

### **BASKI VE CİLT MERKEZİ**



UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

[www.uzundijital.com](http://www.uzundijital.com)

[uzun@uzundijital.com](mailto:uzun@uzundijital.com)

## OSMANLI'NIN TARİKAT ŞEYHİ KURRÂLARI

*Ahmet GÖKDEMİR\**

### Öz

Çalışmada genel hatlarıyla Osmanlı'nın kıraat ilmine hizmet etmiş tarikat ehli kişilere ve bunların hizmetlerine değinilmiştir. Bu bağlamda öncelikle giriş bölümünde tarikat ehli kimselerin Kur'ân kıraatine yönelik ilgisine genel hatlarıyla değinilmiş; daha sonra da kıraat ilmine hizmeti olan tarikat ehli biyografik tarzda ele alınmıştır. Bahsi geçen tasavvuf erbabının hayatlarına değinilirken özellikle tasavvuf ve kıraate dair yönleri ele alınmıştır. Buna göre ana metin "Kıraat İlmine Dair Eser Veren Şeyh Kurrâlar" ve "Kıraat Öğretiminde Bulunan Tarikat Şeyhi Kurrâlar" olmak üzere iki başlıkta oluşturulmuş; konuyla ilgili kıraate dair hizmeti olan şeyhler vefat tarihine göre sırasıyla tasnif edilmiştir. Makalenin amacı Osmanlı'da tarikat ehlinin Kur'ân tilâveti ve kıraatine olan ilgisini gün yüzüne çıkarmaktır. Diğer bir gaye ise aynı zamanda kıraat ilminde de şeyhülkurrâ olan tarikat şeyhlerine değinmek ve bunların kıraat ilmine yönelik hizmetlerini zikretmektir. İncelemeler sonucunda kıraat ilmine hizmeti olan tarikat şeyhlerinin mezkûr katkılarının, bu sahada eser vermek ve talebe yetiştirmek olmak üzere iki ana başlıkta toplanabileceği neticesine varılmıştır. Ayrıca şeyhlerin resmü'l-mushaf, yedi kıraat, tecvîd, kıraat tarihi, tahrîrât, usûl ve ferş ile Kur'ân tilâvetinin adabı gibi kıraat sahasının değişik yönlerine dair eser kaleme aldıkları; yine dergâhlarında bir yandan irşâd vazifesini yürütürken diğer yandan kıraat ilmine yönelik talebe yetiştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Kur'an, Kıraat, Osmanlı, Şeyh, Kurrâ.

---

\* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kur'ân Okuma ve Kıraat Bilim Dalı, ahmetgokdemir81@hotmail.com, orcid.org/0000 0002 5436 0541.

## THE OTTOMAN'S SHEIKH RECITERS

### Abstract

In the study, the sufi scholars who served the Ottoman *qira'ah* and their contributions to the aforementioned area were stated in broad terms. In this sense, firstly, the sufi scholars' interest in reading and reciting the Quran was sketched out in the introduction section; then, the sufis who served the science of *qira'ah* were addressed biographically. While mentioning the lives of the given sufis, especially their aspects of sufism and *qira'ah* were reviewed. Accordingly, the main text is divided into two sections: "Sheikh Qurra that Composed Works on the Science of Recitation" and "Sheikh Qurra that Provide Training of Recitation"; In this regard, the sheikhs who contributed to the *qira'ah* have been studied in chronological order according to their death dates. This article aims to reveal the interest of the sufis, in Ottoman times, in reading and reciting the Quran. Another purpose of the research is to identify the sufi sheikhs who were also entitled as *sheikhul-kurra* (master in the science of *qira'ah*) and to promote their services towards *qira'ah*. According to the findings, the aforementioned contributions of the sufi sheikhs who served the science of recitation can be grouped under two main headings: developing works in this field and training students. Besides, it was concluded that the sheikhs composed works on various aspects of the recitation field such as the orthography (*resmu'l-mushaf*), the seven recitals (*qira'at-ı seb'a*), pronunciation (*tajweed*), the history of *qira'ah*, reportings (*tahrîrât*), typing differences (*Farshu'l-Huruf*) and the method and the manners of the Quran recitation; namely, they were carrying out the task of spiritual guidance on one hand and raised *qira'ah* students on the other hand.

**Keywords:** Qur'an, Recitation, Ottoman, Sheikh, Qurra.

## Giriş

Sûfilere göre Kur'ân'ın zâhiri, bâtını, haddi ve matlâi bulunmaktadır. Bu durumda sûfiler, âyetleri ilhamla tevil edebilmektedirler. Bir başka deyişle onlar, âyetlerin tefsirinde farklı kıraatleri kullanma hususunda fazla gayret sarf etmezler, denebilir. Çünkü âyetlerin batınî manası sûfiye yeteri kadar hareket alanı tanımaktadır.<sup>304</sup> Öyle ki bazı sûfiler, resm-i mushaftaki yazım farklılıklarını dahi bu şekilde açıklamışlardır. Nitekim İbnü'l-Bennâ Merrâkuşî (öl. 721/1321), 'Unvân adlı eserinde mushaflardaki kıyâsî imlâya<sup>305</sup> aykırı yazıların ilahî hikmetleri ihata eden bazı manalar içerdiğine işaret etmektedir. Merrâkuşî, bu düşünceden yola çıkıp resm-i mushaftaki kıyâsî imlâya aykırı kelimelerin bulunduğu âyetlere derunî anlamlar yükleyip konuyu bu şekilde ele almıştır.<sup>306</sup> Bununla birlikte şeyhler, halifeler ve tarikat ehli kimselerden bazıları Kur'ân'ın ve kıraatlerinin okunması ve okutulmasını son derece önemsemişlerdir. Bunlardan bir kısmı, dergâhlarında veya dergâhlarının yanlarında dârulkurrâlar<sup>307</sup> tesis ettirip bu mekânlarda Kur'ân okuyup okutulmasına vesile olmuşlardır. Dergâh dârulkurrâlarındaki şeyhülkurrâlık<sup>308</sup> vazifesini ise

<sup>304</sup> Süleyman Derin, "Sufi Tefsir Anlayışı ve Kıraat İlişkisi", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları IV (Kıraat İlmi ve Problemleri)* (İstanbul: Ensar, 2002), 342.

<sup>305</sup> Hicrî II. asırdan sonra dil tartışmaları doğrultusunda zuhur eden ve lafiz-okuyuş örtüşmesini esas alan imlâ çeşididir. Kur'ân imlâsıyla ilgili bk. Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/242-248.

<sup>306</sup> İbnü'l-Bennâ'nın resm-i mushafla alakalı görüşlerine dair bk. Resul Akcan, *Mushaf İmlâsına İrfânî Yaklaşım: Merrâkuşî'nin "Unvânü'd-Delîl min Mersûmi Hattî't-Tenzîl"* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 76.

<sup>307</sup> Dârulkurrâlar, Kur'ân-ı Kerîm'in öğretildiği, bir bölümünün veya tümünün hifzedildiği ve kıraat vecihlerine dair eğitimin verildiği yerlerdir. Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârulkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri", *Edebali İslamiyat Dergisi* 2 (2017), 43-60.

<sup>308</sup> Şeyhülkurrâ kavramı, "Kur'ân'ı sahîh bir şekilde ezberleyip tecvîd ve tashîh-i hurûf üzere baştan sona kadar okuyan, ehliyetli bir üstâdın huzurunda ilgili kıraat kitaplarının muhtevâsına uygun olarak kıraat-ı seb'â ve 'aşereyi bütün rivâyet ve vecihleriyle ahz ve telakki suretiyle bitirerek icâzet alan kişi/kişiler" şeklinde tanımlanır. Kavramla ilgili bk. Fatih Çollak, "Reisü'l-Kurrâlık Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları IV -Kıraat İlmi ve Problemleri-* (İstanbul, 13-14

Şeyhülkurrâ Ataullah en-Necîb örneğinde olduğu üzere dergâhın şeyhleri veya halifeleri üstlenmişlerdir. Bu tarz dârülkurrâların talebeleri ise daha çok dergâhların müntesipleri olmuştur.<sup>309</sup> Aynı şekilde Çarşamba/Fatih'teki Murad Molla Tekkesi'nde Murad Nakşibendî (öl. 1264/1848) tarafından verilen kıraat eğitimi sonrasında yedi talebeye icâzet verildiğinden bahsedilir.<sup>310</sup> Mehmed Sâdık Efendi de (öl. 1261/1845) Bursa Münzevî Dergâhı'nda müridlerini tasavvufî eğitimle birlikte kıraat eğitimi vermiştir.<sup>311</sup>

Evliya Çelebi'nin (öl. 1095/1684) bildirdiğine göre dönemin Osmanlı Mısır'ında birçok dergâhın bünyesinde dârülkurrâlar ve sıbyan mektepleri bulunmaktadır.<sup>312</sup> Tekkeler, Mısır'daki camiler, dârülkurrâlar ve sıbyanlardan sonra Kur'ân'ın en çok okutulduğu yerlerdendir. Zira Kur'ân tilâveti ve kıraatine dair verilen dersler, tasavvufî ortamlarda dinî eğitimin önemli bir parçası olarak görülmüş; bu bağlamda tekke ve dergâhlarda ibadet ve eğitim kastıyla Kur'ân tilâvetine yönelik derslerin verildiği olmuştur.<sup>313</sup> Evliya Çelebi, konuyla ilgili Mısır'daki İmam Şâfi Tekkesi'nde bir mevlit gecesinde 423, başka bir zamanda da 740 hatim indirildiğinden;<sup>314</sup> yine aynı tekkede cumartesi günleri dört-beş bin dervişin toplanıp sabaha kadar yüzlerce hatim yaptığından bahsetmektedir.<sup>315</sup> Aynı durum Osmanlı'nın değişik yörelerinde de geçerlidir. Nitekim İstanbul Rumeli Hisarı'nda mevcut Dede Efendi Tekkesi'nde yedi adet sıbyan mektebinin mevcudiyetinden bahsedilir.<sup>316</sup> Yine Arnavut

*Ekim 2001* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2002), 183; Yaşar Akaslan, "Türkiye'de Kıraat İlimi Eğitim-Öğretimi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1086.

<sup>309</sup> Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri", 49.

<sup>310</sup> Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar* (İstanbul: Dâru't-Tıbâti'l-Âmire, 1252), 263.

<sup>311</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yay., 1997), 533-536.

<sup>312</sup> Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2011), 10/140.

<sup>313</sup> Hilal Görgün, "Mısır (Kültür ve Medeniyet/Osmanlı Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/577.

<sup>314</sup> Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/251-252; 471-472.

<sup>315</sup> Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/251.

<sup>316</sup> Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/225.

Belgrad'ndaki Tekke mektepleri bu durumun örneklerindedir.<sup>317</sup>

Görüldüğü üzere Osmanlı'da tasavvuf erbabınca Kur'ân tilâvetiyle kıraati son derece önemsenmiştir. Osmanlı'nın meşhur şeyhülkurrâlarından çok sayıda sûfî meşrep kimselerin olması, konuyla ilgili en önemli verilerindedir. Aşağıda Osmanlı'nın şeyhülkurrâ olan tarikat şeyhlerinden bahsedilecektir.

### 1. Osmanlı'nın Tarikat Şeyhi Kurrâları

Bu başlıkta Osmanlı'nın meşhur tarikat şeyhi kurrâlarına değinilecektir. Konu, kıraat ilmine dair eser veren ve talebe yetiştiren olmak üzere iki ana başlıkta ele alınacaktır. Kurrânın hayatlarına kısaca değinilirken de tasavvuf ve kıraate dair yönleri ele alınacaktır.

#### 1.1. Kıraat İlmine Dair Eser Veren Tarikat Şeyhi Kurrâlar

Bu kısımda Osmanlı tarikat şeyhlerinden kıraat ilmine eser vermek suretiyle hizmet eden kurrâlar ele alınacaktır. Bölümün yazımında kendilerine değinilecek kişiler, vefat tarihi baz alınarak sıralanacaktır.

##### 1.1.1. Molla Fenârî (öl. 834/1431)

Şemsüddîn Muhammed b. Hamza, Osmanlı'nın ilk şeyhülislâmıdır. Hac seyahatleri esnasında Mısır'a gidip burada ilmî müzakerelerde bulunan Molla Fenârî, tasavvufa ilgisi nedeniyle Ekberîye, Zeydiyye ve Erdebiliyye tariklerine<sup>318</sup> dair ders almıştır. Kıraat, Arap dili ve meânî ilimlerine dair büyük ilgisi ve behresi olan Fenârî'nin İslâmî ilimlerin muhtelif alanlarına dair yüzden fazla eseri olup kıraat ilmiyle alakalı da *Hâşiye 'alâ Hırzî'l-Emânî* adlı bir telifi vardır.<sup>319</sup>

<sup>317</sup> Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/297. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Gökdemir, *Evliya Çelebi'nin Gözüyle Osmanlı'da Kur'an Kültürü (Tedrîsât/Tilâvet/Örf-Âdet)* (İstanbul: Kitâbî Yay., 2018).

<sup>318</sup> Tasavvufta Allah'a ulaşmak için benimsenen yöntem ve gidilen yol. Bahsi geçen kavram ve tarikatlarla ilgili bk. Reşat Öngören, "Tarikat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/95-105.

<sup>319</sup> Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996), 5/1580; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1/390; Mefail Hızlı, *Osmanlı Bilim Tarihinin İlk Büyük Siması: Molla Fenârî*

### 1.1.2. Muhammed b. Ali Birgivî (öl. 981/1573)

Balıkesir’de doğan ve ilk tahsilini burada yapan Birgivî, daha sonra İstanbul’a giderek kıraat ve İslâmî ilimlerin diğer sahalarına yönelik dersler almıştır. Sonrasında Bayramiyye tarikatı şeyhlerinden Abdullah Karamanî’ye (öl. 972/1564) intisap eden Birgivî, şeyhinin yönlendirmesi sonucunda Birgî’ye gidip burada tedris ve irşâd faaliyetlerinde bulunmuştur. İslâmî ilimlerin farklı dallarına yönelik altmışa yakın eser kaleme alan Birgivî, kıraat ilminin alt dallarından tecvîd ve resm-i mushafa dair *ed-Dürri’l-yetîm*<sup>320</sup> ve *Risâle fî beyâni rusûmi’l-mesâhifi’l-Osmâniyye*<sup>321</sup> adında iki adet eser telif etmiştir.<sup>322</sup> Birgivî’nin tecvide dair eseriyle alakalı birtakım tercüme ve şerhler kaleme alındığı da olmuştur.<sup>323</sup>

### 1.1.3. Kurt Mehmed Efendi (öl. 996/1588)

Kurt Mehmed Efendi, Halvetî şeyhlerden Sofyalı Bali Efendi’ye intisap edip kendisinin halifesi olmuş; Sofya Tekkesi ve Sokullulu Mehmed Paşa Dergâhı’nda irşâd vazifesinde

(Bursa: Uludağ Yay., 2009); İbrahim Hakki Aydın, “Molla Fenârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2005), 30/245.

<sup>320</sup> Eserle ilgili bk. Cuma Öztürk, *İmâm Birgivî’nin ed-Dürri’l Yetîm Adlı Eseri (İnceleme- Tahkik)* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); İsmail Demiral, *Birgivî’nin ed-Dürri’l-Yetîm Adlı Eseri Işığında Eskicizâde’nin Terceme-i Dürri’l-Yetîm’i ile A. Celâleddîn Karakılıç’ın Tecvid İlmi Eserinin Karşılaştırılması* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019).

<sup>321</sup> Eserle ilgili bk. Muhammed b. Ali Birgivî, *Risâle fî beyâni rusûmi’l-mesâhifi’l-Osmâniyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 390), 1b-22b; Habib Salih Emre, *İmam Birgivî’nin ‘Risâle fî Beyâni Rusûmi’l-Mesâhifi’l-Osmâniyyeti’s-Sitte’ Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

<sup>322</sup> Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 3/987-988; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/253; Kâtip Çelebi, *Süllemü’l-vüsûl ilâ tabakâti’l-fühûl* (İstanbul: İrcica, 2010), 3/209; Emrullah Yüksel, “Birgivî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1992), 6/191.

<sup>323</sup> Konuyla ilgili bk. Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 53.



bulunmuştur.<sup>324</sup> Mehmed Efendi'nin tecvîde dair *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî*<sup>325</sup> adlı Türkçe bir şerh çalışması vardır.<sup>326</sup>

#### 1.1.4. Âyinezâde Muhammed Şemsüddîn (öl. 1100/1688)

Muhammed Şemsüddîn Efendi, Serezli olup burada Sofu Ali Bey Camii imamlığı ve dergâh şeyhliği görevlerinde bulunmuştur. Sesi ve edası son derece güzel olan Muhammed Şemsüddîn Efendi'nin görev yaptığı camisi, hutbesi ve Kur'ân tilâvetini dinlemek için gelenlerle dolmuştur. Kendisinin *Şerhu Cezerî* isimli eserinin olduğu bildirilir, ancak eserin nüshasına ulaşılammıştır.<sup>327</sup>

#### 1.1.5. Cârullah Veliyyüddîn Efendi (öl. 1151/1738-39)

Veliyyüddîn Efendi, İstanbul, İskenderiye, Kahire gibi birçok beldede İslâmî ilimlere dair ilim tahsili sonrasında Nakşî şeyhlerinden Ahmed Şirvânî ve Abdullah Lahorî'nin yanı sıra Melâmî Ahmed Çavuş er-Rûmî'den tasavvufa yönelik ders almıştır. Veliyyüddîn Efendi'nin tasavvufa dair eseri de vardır.<sup>328</sup> İslâmî ilimlerin yanı sıra astronomi alanında da eseri

<sup>324</sup> Nevizâde Atâî, *Hadâiku'l-hadâik fi tekmileti's-Şekâik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yay., 1989), 1/363; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 3/894; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/145.

<sup>325</sup> İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime* adlı eseriyle alakalı geniş bilgi için bk. Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri*, 32-36.

<sup>326</sup> Mezkûr eserde *Mukaddime*'de geçen beyitleri ele alan Mehmed Efendi öncelikle kelimeleri tek tek açıklayıp sonrasında da iraplarına değinmiş ardından beyitlerin topluca anlamını vermiştir. Kurt Mehmed Efendi, *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî* (İstanbul: MÜİFK, Yazmalar Ögüt, 517), 1b-241a.

<sup>327</sup> Serezli Mehmet Esat, *Memleket Hatıraları*, haz. İbrahim Şirin-Faruk Yavuz (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012), 1/221; 2/189, 309; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/213; Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri*, 71.

<sup>328</sup> Cârullah Veliyyüddîn Efendi, *el-Furkân fi kırâati'l-Kur'ân* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah, 17), 23b-24a; Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmileti's-Şekâik fi hakki ehli'l-hakâik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yay., 1989), 153; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin: Esmâü'l-müellifin ve âsâru'l-müellifin* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951), 2/501.

bulunan Veliyyüddîn Efendi'nin kıraat ilmiyle alakalı *el-Furkân fî kirâati'l-Kur'ân*<sup>329</sup> adlı eseri bulunmaktadır.<sup>330</sup>

### 1.1.6. Ahmed Rüşdî (Yûsuf İmamzâde) (öl. 1217/1802-03)

Güllü Hâfız diye bilinen Yûsuf İmamzâde, Hacızâde Muhammed Efendi'den kıraate dair ilim tahsilinde bulunup daha sonra Fatih'te kıraat ilmine yönelik dersler vermiştir. İmamzâde, Nakşî şeyhlerinden Beyzade Mustafa b. Ali Ahîshavî'den de tasavvuf icâzeti almıştır. Ahmed Rüşdî'nin kıraat ilmiyle ilgili *Mürşidü't talebe ilâ vücûhi ba'di âyâtî'l-Kur'ânıyye* isimli telifi vardır.<sup>331</sup>

### 1.1.7. Reîsülkurrâ Abdullah Eyyûbî (öl. 1252/1836)

Yûsufefendizâde'nin talebelerinden Na'lizâde Hacı İbrahim Efendi ve Reîsülkurrâ Salih b. Ali Efendi'den kıraat dersleri alan Abdullah Eyyûbî, Nakşî şeyhlerinden Murad Buharî Dergâhı Şeyhi Muhammed Efendi'ye intisap etmiş ve kendisinden hilâfet almıştır. Salih Efendi'nin vefatı sonrasında Eyüp Camii baş imamlığı vazifesinde bulunan Abdullah Eyyûbî, bu esnada kıraat ve diğer ilimlere dair dersler de vermiştir. Muhtelif kurumlarda şeyhülkurrâlık vazifelerinde bulunan Abdullah Eyyûbî, aynı zamanda zamanının reîsülkurrâsı<sup>332</sup> olmuştur. Reîsülkurrâ Feyzullah Efendi, kendisinin talebelerindedir.<sup>333</sup> Abdullah Eyyûbî'nin kıraat ilmine dair

<sup>329</sup> Eserde Kur'ân ilimlerinin önemi, kıraat sahasında eser telifinde bulunmuş âlimler, yedi harf, şâz kıraatler ve kendi hayatıyla ilgili bilgiler veren müellif daha sonra istiâze ve besmelenin yanı sıra Mâide sûresine kadarki okunuş farklılıklarını ele almıştır. Esere dair bk. Cârullah Veliyyüddîn Efendi, *Furkân*, 23b; Muhammed İsa Yüksek, *İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Arapça ve Osmanlıca Kıraat Yazmaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 27-31.

<sup>330</sup> Veliyyüddîn Efendi, *Furkân*, 17/23b; Fındıklılı, *Tekmile*, 152-153; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l-Müfessirîn* (İstanbul: Bilmen Yay., 1973), 2/716; Tahsin Özcan, "Veliyyüddîn Cârullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2013), 43/38.

<sup>331</sup> Mezkûr eser, Şeyh Ataullah mesleğinin kılavuz kitabı olarak da bilinir. Eser aynı zamanda tariklerin tahririne yönelik olup Tayyibe tariki mucibince hazırlanmıştır. Ahmed Rüşdî, *Mürşidü't-talebe ilâ idâhi vücûhi ba'di âyâtî'l-Kur'ânıyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 71).

<sup>332</sup> Yaşadığı devir ve muhitte kıraat ilminde en yetkin ve icâzet açısından en kıdemli olan kimsedir. Bk. Çollak, "Reîsü'l-kurrâlık Müessesesi", 183.

<sup>333</sup> Molla Muhammed Emin Efendi, *el-Âsârü'l-mecîdiyye fî menâkibi'l-Hâlidıyye* (İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, 1314), 120-122; Ali Turgut, "Abdullah

*Levâmi'ü'l-bedr fî bustâni nâzîmeti'z-zehr*,<sup>334</sup> *Mîzânü'l-kurrâi'l-âşere*<sup>335</sup> ve *Risâle fî kırââti's- seb'a ve'l-âşere ve't-takrîb*<sup>336</sup> adlı eserleri vardır.

#### 1.1.8. Molla Halil Siirdî (öl. 1259/1843)

Bitlis'in Hizan ilçesinde doğan Halil Siirdî, tahsili sonrasında otuz yıl kadar hocalık yapmış, bu esnada birçok kitap telifinde bulunup çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Tasavvufa da meyli bulunan Halil Siirdî, Kadirî Seyyid Ahmed Reşîdî'ye intisap etmiştir. İslâmî ilimlerin farklı dallarına yönelik kitapları bulunan Halil Siirdî'nin tasavvufla alakalı

---

Eyyûbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1988), 1/102; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/379; Eğinî Muhammed Hulusi, *Esâmî-i Kurrâ Defteri*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Mushafları İnceleme Kurulu Arşivi, 10; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/64; Molla Emin Efendi, *'Umdetü'l-hullân fî idâhi Zübdeti'l-irfân* (İstanbul: Karahisarîzâde Sahaf Es'ad Matbaası, 1287), 113; Kübra Bülbül, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Reîsülkurrâlarından Abdullah Eyyûbî ve Kıraat İlmi Ders Notları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

<sup>334</sup> İmâm Şâtîbî'nin Kur'ân âyetlerinin sayısına dair kaleme aldığı *Nâzîmetü'z-zehr* isimli eserine şerh olarak ele almıştır. Abdullah Eyyûbî, mezkûr eserin beyitlerinin manalarıyla irab durumlarını belirtmesinin yanı sıra sûrelerin Mekkî ve Medenîliği, nüzûl sıraları, sûrelerdeki harf ve kelime sayıları ile cüz ve hizb başlıklarına değinmiştir. Abdullah Eyyûbî, *Levâmi'ü'l-bedr fî bustâni Nâzîmeti'z-zehr* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 27/2a-135a; Turgut, "Abdullah Eyyûbî", 1/102.

<sup>335</sup> Eserde Mansûrî, Yûsufefendizâde ve İzmirî'den istifadeyle her imamın râvîleri, tarikleri ve birtakım okuyuşları şematik olarak ele alınmıştır. Abdullah b. M. Salih Eyyûbî, *Mîzânü'l-kurrâi'l-âşer* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 9), 1b-99a.

<sup>336</sup> Eserde kıraatlerin ortaya çıkışı ve Abdullah Eyyûbî'ye kadarki geliş hali ile Kur'ân okuma adabı ele alınmıştır. Abdullah b. M. Salih Eyyûbî, *Risâle fî'l-kırââti's-seb'a ve'l-âşera ve't-takrîb* (İstanbul: MÜİFK, Öğüt, 67), 153b-172a.

eseri de mevcuttur.<sup>337</sup> Siirdî'nin kıraate dair telifleri ise *Ziyâü kalbi'l-'arûf*<sup>338</sup> ile *Şerhu Ziyâi'l-kalbi'l-'arûf*<sup>339</sup> tur.

### 1.1.9. Ömer Ziyâeddîn Dağstânî (öl. 1340/1921)

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'den zâhirî ve bâtinî ilimleri tahsil ederek icâzet alan Dağstânî, Gümüşhanevî Dergâhı'nda irşâd faaliyetlerini sürdürmüştür. Hocasının isteği üzerine hafızlığa da başlayan Dağstânî, altı ayda hıfzını tamamlamış ve mezkûr dergâhta senelerce hatimle teravih kıldırmıştır. Dağstânî'nin kıraat ilmiyle alakalı *et-Teshîlâtü'l-'atire fi'l-kirâati'l-'aşera*,<sup>340</sup> *Mîzânü'l-hakkî'l-akvâl*,<sup>341</sup> *Tecvidü Ömeriyye*<sup>342</sup> ve *Âdâbü kirâati'l-Kur'ân*<sup>343</sup> adlı eserleri vardır.

### 1.2. Kıraat Öğretiminde Bulunan Tarikat Şeyhi Kurrâlar

Bu kısımda Osmanlı tarikat şeyhlerinden kıraat öğretiminde bulunmak suretiyle bu ilme hizmet eden kurrâlar ele alınacaktır. Bölümün yazımında kendilerine değinilecek kişiler vefat tarihi baz alınarak sıralanacaktır.

<sup>337</sup> Bursalı Mehmed Tahir, "Molla Halil Siirdî", *Sırât-ı Müstakîm* 5/127 (1326), 377; Ömer Pakiç, "Molla Halil Siirdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2005), 250-251; Mustafa Özel, "Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Portreler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2002), 113.

<sup>338</sup> 1110 beyitten müteşekkil *Ziyâü kalbi'l-'arûf* adlı eser; tecvîd, Mushaf imlâsi ve ferşü'l-hurûfa dairdir. Eserin tam adı *Ziyâü kalbi'l-'arûf fi't-tecvîd ve'r-resm ve ferşi'l-hurûf* tur. Eserle ilgili bk. Yaşar Akaslan, *Kırâat İlminde Didaktik Şiirler* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2019), 190.

<sup>339</sup> Müellif bu telifinde *Ziyâ* adlı eserindeki beyitleri ele alıp birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Molla Halil Sirdî, *Şerhu Ziyâi kalbi'l-'arûf* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Özel, 648), 1b-172b.

<sup>340</sup> Kıraat imamlarının 1. cüzdeki okuyuşlarının *Zübdetü'l-'irfân* adlı eserden istifadeyle ele alındığı eser, yüz sayfa civarındadır. Ömer Ziyâüddîn Dağstânî, *et-Teshîlâtü'l-'atire fi kirâati'l-'aşera* (İstanbul: y.y., 1304), 2-100.

<sup>341</sup> Eser tecvidin gerekli olmadığını ileri sürenlere karşı kaleme alınan eser, İbnü'l-Cezerî, Birgivî, Saçaklızâde gibi alanın önde gelen âlimleri ile fikhîçilerin eserlerinden alıntılardan istifadeyle hazırlanmıştır. Ömer Ziyâüddîn Dağstânî, *Mîzânü'l-hakkî'l-akvâl* (İstanbul: Matbaat-ü Mektebi's-Sanâyii'l-Letâif, 1293), 2-35.

<sup>342</sup> Eserde tecvîd kurallarının yanı sıra harflerin mahreçleri ve sıfatlarına değinilmiştir. Ömer Ziyâüddîn Dağstânî, *Tecvidü Ömeriyye* (İstanbul: Matbaat-ü Mektebi's-Sanâyii'l-Letâif, 1293), 36-64.

<sup>343</sup> Eserde Kur'ân tilâveti esnasında sesin alçaltılıp yükseltilmesi gereken yerler zikredilmiştir. Ömer Ziyâüddîn Dağstânî, *Âdâbü kirâati'l-Kur'ân* (İstanbul: Matbaa-yi Osmâniye, 1326), 2-31.

### 1.2.1. Halil Efendi (öl. 1167/1752)

Halil Efendi, şeyh olup aynı zamanda şeyhülkurrâlık vazifesini yürütenlerdendir. O, Toklu Dede Camii imamlığı ve Cemâlîzâde (Savaklar) Tekkesi bünyesindeki dârülkurrâ şeyhülkurrâlığı görevlerinde bulunmuştur. Hüseyin Ayvansarâyî (öl. 1201/ 1787), Eyüp Camii devirhânî Keşkî Hâfız Mehmed Efendi (öl. 1146/1733-34) ve Eğrikapı İmamı Seyyid Mahmûd Efendi (öl. 1183/ 1769-70); Halil Efendi'nin talebeleri arasındadır.<sup>344</sup>

### 1.2.2. Atâullah Mehmed Efendi (öl. 1209/1794)

Şeyh Atâullah en-Necîb, Dülgerzâde İmamı Mahmûd Efendi'den seb'a ve 'aşereyi, Mahmutpaşa İmam-Hatibi Veliyyüddîn Efendi'den de takrîbi okumuştur. Mısır tarîkini<sup>345</sup> İstanbul'da tesis eden Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin torunu olan Atâullah en-Necîb, aynı zamanda Kanlıca/Beykoz "Şeyh Atâ" dergâhının da kurucusudur. O, burada irşâd ve kıraat faaliyetlerini birlikte yürütmüştür.<sup>346</sup>

### 1.2.3. Mehmed Sâdık Efendi (öl. 1261/1845)

Bursa Münzevî Dergâhı şeyhlerinden Mehmed Emin Efendi'nin damadı ve halifesi olan Mehmed Sâdık Efendi, Kurrâ Şerif Efendi'den kıraat ilmine dair dersler almış; yirmi üç yıl boyunca mezkûr dergâhta hem müridleri irşâd etmiş hem de kıraat eğitimine dair dersler vermiştir.<sup>347</sup>

<sup>344</sup> Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/573; Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri*, 214; M. Baha Tanman, "Cemâlîzâde Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1993), 7/318; Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarayî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1998), 18/528.

<sup>345</sup> Şâtıbiyye tariki diye bilinen eğitim sistemi, Şehâzetü'l-Yemenî (öl. 970-1562) vasıtasıyla Mısır'da yaygınlaşıp zamanla Mısır tariki adını almıştır. Bu öğretim tarzı Osmanlı'da Ali b. Süleyman el-Mansûrî ile yaygınlık kazanmıştır. Bk. Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri", *FSM İlmî Araştırmalar Dergisi* 13 (2019), 99.

<sup>346</sup> Süleyman İslambulî Sürûrî, *İcâzet* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevîhânesi, 129), 5b; İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî Kastamonî, *İcâzet* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2870), 5b-6a; M. Baha Tanman, "Atâ Efendi Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1991), 4/36; Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri*, 227.

<sup>347</sup> Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yay., 1997), 533-536; Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri*, 242.

#### 1.2.4. Mehmed Murad Nakşibendî (öl. 1264/1848)

Murad Nakşibendî; Kirmastizâde Ahmed Efendi'de hafızlık yaptıktan sonra Şeyh Coşkun Efendi, Kirmastizâde Ahmed Efendi (öl. 1240/1824) ve Reîsülkurrâ Abdullah Eyyûbî'den (öl. 1252/1836) kıraat dersleri almış; ayrıca Şeyh Nimetullah Efendi'ye intisap ederek babasının vefatını müteakip Murad Molla Tekkesi şeyhliğine tayin edilmiştir. Murad Molla, tekkede dinî ve edebî derslerin yanı sıra kıraat dersleri de vermiştir. O, tekkedeki kıraat öğretimi sonrasında yedi talebesine kıraat icâzeti vermiştir.<sup>348</sup>

#### 1.2.5. Feyzullah Efendi (Hâfız) (öl. 1284/1867)

Reîsülkurrâ Abdullah Efendi'nin talebelerinden Feyzullah Efendi; Hâfız Hüsnü Efendi, Hâfız Mehmed Saîd ile Hâfız Niyazi'nin de kıraat hocasıdır. Feyzullah Efendi, aynı zamanda Mesnevîhâne mesnevihânlığı ile Murad Buhârî Dergâhı şeyhliği vazifelerini de yürütmüştür. Kendisi Nakşî şeyhlerindedir.<sup>349</sup>

#### 1.2.6. Hâfız Ahmed Efendi (öl. 1289/1872)

Fındıklı Dergâhı şeyhlerinden Hâfız Ahmed Efendi, Fatih Mektebi hocalarından Hâfız Ömer Efendi'den kıraate dair icâzet almış, sonrasında bu alanda çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Kudsizâde Mehmed Emin Efendi, Hâfız Hüseyin Efendi, Hâfız Şevket Efendi, Hamlacı Hâfız Ahmed Efendi, Hâfız İbrahim Efendi; Hâfız Ahmed Efendi'nin kıraate dair talebelerinden bazılarıdır.<sup>350</sup>

#### 1.2.7. Abdullah Sermest Efendi (öl. 1299/1882)

Kilis'te doğan Abdullah Sermest Efendi (öl. 1299/1882), 1831 yılında Kavalalı'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Kilis'i işgaliyle Mısır'a götürülmüş; burada tıp, hat ve hakkâklık dersleri aldıktan sonra Mekke'ye gitmiştir. Mekke'de 12 yıl dinî ilimler

<sup>348</sup> Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, 256-257; M. Hüdai Şentürk, "Murad Nakşibendî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2006), 31/188-189.

<sup>349</sup> Eğinî, *Esâmî*, 10; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/143; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/532; Ahmet Semih Torun, "Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi* 34 (2010), 149-152.

<sup>350</sup> Hâfız Ahmed Efendi'nin talebeleriyle ilgili bk. Eğinî, *Esâmî*, 92-96; Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri*, 394-395.

tahsilinde bulunan Abdullah Efendi, aynı zamanda Nakşî Şeyhi Abdullah Efendi'nin hizmetini görerek kendisinden hilafet almıştır. Daha ziyade irşâd faaliyetleriyle bilinen Abdullah Efendi, kıraat ilmine de vâkîf olup müridlerinden Abdullah Enverî'ye kıraat dersleri vermiştir.<sup>351</sup>

#### **1.2.8. Mehmet Zühtü Kastamonî (öl. 1319/1902)**

Zühtü Efendi, Kastamonu'da doğmuş; küçük yaşta hâfız olup daha sonra medreseye gitmiştir. 'Aşere-takrîb ve diğer dinî ilimlere dair icâzet alan Zühtü Efendi, daha sonra müderrislik ve imamlık vazifelerinde bulunmuş; bu esnada kıraat ve diğer İslâmî ilimlere yönelik çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Kastamonulu Ahmed Siyâhî'den tasavvufa dair hilafet de alan Zühtü Efendi'nin bu alanda hilafet verdiği talebesi ise Bakizâde Hacı Ahmed Efendi'dir.<sup>352</sup>

#### **1.2.9. Hacı Ömer Efendi (öl. 1324/1906)**

Kelkit'te doğan Hacı Ömer Efendi, ilim tahsili için Çorum'a gitmiş, burada kıraat ve diğer İslâmî ilimlerde uzmanlaşmıştır. Sonrasında Nakşî şeyhlerinden Şiranlı Mustafa Efendi'den (öl. 1317/1899) tasavvufa dair icâzet alan Hacı Ömer Efendi, şeyhi tarafından İskilip'e gönderilmiştir. Mezkûr yerde İslâmî ilimler, kıraat ve tasavvuf alanlarında öne çıkan isimlerden olan Ömer Efendi, evinin alt katını hem tedris hem de irşâd faaliyetleri için kullanmıştır.<sup>353</sup>

### **Sonuç**

Tarikat ehli kişiler ve bağlı buldukları şeyhleri, Kur'ân'ın tilâveti ile kıraatini son derece önemsemişler, bu bağlamda tekke ve dergâhlarının bünyesinde veya yanı başlarında dârükkurrâlar açarak bu kurumlarda Kur'ân'ın

<sup>351</sup> Nihat Azamat, "Kilisli Abdullah Sermest", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2002), 26/18; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Kilis Tarihi* (İstanbul: Fatih Matbaası, 1968), 523-524; Kadri Timurtaş, *Kilis Tarihi* (İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1933), 212-213.

<sup>352</sup> İhsan Ozanoğlu, *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Çalenligil* (Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1959), 6-7; Mehmet Zühtü Kastamonî, *Tehassür*, haz. Muzaffer Ertaş-Kemal Topçu (Kastamonu: y.y., 1996), 6-13.

<sup>353</sup> Hamdi Ertekin, "Son Dönem İskilipli Âlimler", *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler*, haz. Mevlüt Uyanık (Ankara: TDV Yay., 1998), 410-412.

öğretilmesine vesile olmuşlardır. Dergâh dârülkurrâlarının eğitim-öğretim kadrosu daha ziyade dergâhların şeyhleri ve halifelerinden oluşturulurken; talebeleri ise bahsi geçen dergâhlara mensup kişiler olmuştur. Örneğin Şeyh Atâullah en-Necîb ile Murad Molla Nakşibendî, dergâhlarında hem irşâd vazifesi görmüşler hem de öğrencilerine kıraat eğitimine dair dersler vermişlerdir.

Osmanlı'nın tarikat ehli kurrâlarının kıraat ilmine dair hizmetleri, bu alanla alakalı eser verme ya da talebe yetiştirme şeklinde gözlenmiştir. Bahsi geçen şeyh kurrâlardan kıraate dair eser verenler Molla Fenârî, Muhammed b. Ali Birgivî, Kurt Mehmed Efendi, Âyinezâde Muhammed Şemsüddîn, Cârullah Veliyyüddîn Efendi, Ahmed Rüşdî, Reîsülkurrâ Abdullah Eyyûbî, Molla Halil Siirdî ile Ömer Ziyâeddîn Dağistanî'dir. Bunların yazmış oldukları eserler ise tecvîd, resmü'l-mushâf, ferş-i hurûf, Kur'ân sûrelerinin Mekkî ve Medenîliği, âyetlerinin sayıları, tarikler, kıraatlerin ortaya çıkışı ve tarihi süreci ile Kur'ân okuma âdabı gibi kıraat ilminin farklı yönleriyle ilgilidir.

Şeyh kurrâlardan kıraat ilmine yönelik eser telifinde bulunmayıp sadece talebe yetiştirenlere gelince bu kişiler; Halil Efendi, Atâullah Mehmed Efendi, Mehmed Sâdık Efendi, Mehmed Murad Nakşibendî, Feyzullah Efendi, Hâfız Ahmed Efendi, Abdullah Sermest Efendi, Mehmed Zühtü Kastamonî ile Hacı Ömer Efendi'dir. Mezkûr kişilerin tasavvufta müntesipleri oldukları tarikler ise Ekberîye, Zeydiyye, Erdebiliyye, Bayramiyye, Halvetîlik, Melâmilik, Kâdirîlik, Gümüşhanevîlik gibi tasavvufun değişik kollarıdır. Ancak bunlar arasında Nakşîlik daha fazla ön plandadır.

Bahsi geçen kurrâlarla ilgili şuna da değinmek gerekir ki bu kişilerin yaşadıkları dönem göz önünde bulundurulacak olursa Osmanlı'nın ilk dönemlerinden son devirlerine kadar tekke ve dergâhlarda Kur'ân tilâvetinin ve kıraatinin son derece önemsendiği ve ihmal edilmediği; bu kurumların başındaki şeyh ve halifeler vasıtasıyla kıraat ilmine katkıda bulunulduğu çıkarımı yapılabilir.



### Kaynakça

- Akaslan, Yaşar. *Kırâat İlminde Didaktik Şiirler*. Ankara: îlâhiyât Yayınları, 2019.
- Akaslan, Yaşar. “Türkiye’de Kırâat İlmi Eğitim-Öğretimi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2 (2018), 1081-1107.
- Akcan, Resul. *Mushaf İmlâsına İrfânî Yaklaşım: Merrâkuşî’nin “Ünvânü’l-Delîl min Mersûmi Hattî’t-Tenzîl*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Akyüz, Abdullah. *Osmanlı Kırâat Âlimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Atâî, Nevizâde. *Hadâiku’l-hadâik fî tekmileti’ş-Şekâik*. Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yay., 1989.
- Aydın, İbrahim Hakkı. “Molla Fenârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/245. İstanbul: TDV Yay., 2005.
- Azamat, Nihat. “Kilisli Abdullah Sermest”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/18. Ankara: TDV Yay., 2002.
- Bağdatlı İsmail, *Hediyetü’l-ârifîn: Esmâü’l-müellifîn ve âsârü’l-müellifîn*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü’l-Müfessirîn*. İstanbul: Bilmen Yay., 1973.
- Birgîvî, Muhammed b. Ali. *Risâle fî beyâni rusûmi’l-mesâhifi’l-Osmâniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 390, 1b-22b.
- Bursalı, Mehmed Tahir. “Molla Halil Siirdî”. *Sırât-ı Müstakîm* 5/127 (1326), 377.
- Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Bülbul, Kübra. *XIX. Yüzyıl Osmanlı Reîsülkurrâlarından Abdullah Eyyûbî ve Kırâat İlmi Ders Notları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Cârullah Veliyyüddîn Efendi. *el-Furkân fî kırâati’l-Kur’ân*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah, 17, 23b-24a.

- Çollak, Fatih. “Reisü’l-Kurrâlık Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri”. *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları IV -Kıraat İlmi ve Problemleri- (İstanbul, 13-14 Ekim 2001)*. 179-240. İstanbul: Ensar Yayınları, 2002.
- Dağıstanî, Ömer Ziyâüddîn. *Âdâbü kırâati’l-Kur’ân*. İstanbul: Matbaay-i Osmâniye, 1326, 2-31.
- Dağıstanî, Ömer Ziyâüddîn. *Mîzânü’l-hakkı’l-akvâl*. İstanbul: Matbaat-ü Mektebi’s-Sanâyii’l-Letâif, 1293, 2-35.
- Dağıstanî, Ömer Ziyâüddîn. *Tecvidü Ömeriyye*. İstanbul: Matbaat-ü Mektebi’s-Sanâyii’l-Letâif, 1293, 36-64.
- Dağıstanî, Ömer Ziyâüddîn. *et-Teshîlâtü’l-‘atire fi kırâati’l-‘aşera*. İstanbul: y.y., 1304, 2-100.
- Demiral, İsmail. *Birgivi’nin ed-Dürri’l-Yetîm Adlı Eseri Işığında Eskicizâde’nin Terceme-i Dürri’l-Yetîm’i ile A. Celâleddîn Karakılıç’ın Tecvid İlmi Eserinin Karşılaştırılması*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.
- Derin, Süleyman. “Sûfî Tefsir Anlayışı ve Kıraat İlişkisi”. *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları IV (Kıraat İlmi ve Problemleri)*. İstanbul: Ensar, 2002.
- Eğînî, Muhammed Hulusi. *Esâmî-i Kurrâ Defteri*. Diyanet İşleri Başkanlığı, Mushafları İnceleme Kurulu Arşivi, 10.
- Emin Efendi, Molla Muhammed. *el-Âsârü’l-mecîdiyye fi menâkibi’l-Hâlidîyye*. İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, 1314.
- Emin Efendi, Molla Muhammed. *‘Umdetü’l-hullân fi îdâhi Zübdeti’l-‘irfân*. İstanbul: Karahisarîzâde Sahaf Es’ad Matbaası, 1287.
- Emre, Habib Salih. *İmam Birgivi’nin ‘Risâle fi Beyâni Rusûmi’l-Mesâhifi’l-Osmâniyyeti’s-Sitte’ Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Evlîya Çelebi. *Seyahatnâme*. Haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2011.
- Eyice, Semavi. “Hüseyin Ayvansarayî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/528. İstanbul: TDV Yay., 1998.

- Eyyûbî, Abdullah b. M. Salih. *Levâmi'ü'l-bedr fî bustâni Nâzîmeti'z-zehr*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 27, 2a-135a.
- Eyyûbî, Abdullah b. M. Salih. *Mîzânü'l-kurrâi'l-'aşer*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 9, 1b-99a.
- Eyyûbî, Abdullah b. M. Salih. *Risâle fi'l-kurâati's-seb'a ve'l-'aşera ve't-takrîb*. İstanbul: MÜİFK, Öğüt, 67, 153b-172a.
- Fındıklılı İsmet Efendi. *Tekmiletü'ş-Şekâk fî hakki ehli'l-hakâik*. Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yay., 1989.
- Gökdemir, Ahmet. *Evliya Çelebi'nin Gözüyle Osmanlı'da Kur'ân Kültürü (Tedrîsât/Tilâvet/Örf-Âdet)*. İstanbul: Kitâbî Yay., 2018.
- Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri". *FSM İlmî Araştırmalar Dergisi*, 13 (2019), 91-123.
- Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri". *Edebali İslamiyat Dergisi 2* (2017), 43-60.
- Görgün, Hilal. "Mısır (Kültür ve Medeniyet/Osmanlı Dönemi)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/577-584. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Hızlı, Mefail. *Osmanlı Bilim Tarihinin İlk Büyük Siması: Molla Fenârî*. Bursa: Uludağ Yay., 2009.
- Kastamonî, İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî. *İcâzet*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2870.
- Kastamonî, Mehmet Zühtü, *Tehassür*. Haz. Muzaffer Ertaş-Kemal Topçu. Kastamonu: y.y., 1996.
- Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fühûl*. İstanbul: İrcica, 2010.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Kilis Tarihi*. İstanbul: Fatih Matbaası, 1968.
- Kurt Mehmed Efendi. *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî*. İstanbul: MÜİFK, Yazmalar Öğüt, 517, 1b-241a.
- Maşalı, Mehmet Emin. "Mushaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/242-248. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.

- Nakşibendî, Murad. *Mâ Hazar*. İstanbul: Dâru't-Tıbâati'l-Âmire, 1252.
- Ozanoğlu, İhsan. *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Çalenligil*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1959.
- Öngören, Reşat. "Tarikat. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/95-105. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Özcan, Tahsin. "Veliyyüddîn Cârullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/38. İstanbul: TDV Yay., 2013.
- Özel, Mustafa. "Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Portreler". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2002), 109-148.
- Öztürk, Cuma. *İmâm Birgivî'nin ed-Dürü'l Yetîm Adlı Eseri (İnceleme- Tahkik)*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Pakiş, Ömer. "Molla Halil Siirdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/250-251. İstanbul: TDV Yay., 2005.
- Rüşdi, Ahmed. *Mürşidü't-talebe ilâ idâhi vücûhi ba'di âyâtî'l-Kur'âniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 71.
- Serezli Mehmet Esat. *Memleket Hatıraları*. Haz. İbrahim Şirin-Faruk Yavuz. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012.
- Siirdî, Molla Halil. *Şerhu Ziyâi kalbi'l-'arûf*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Özel, 648, 1b-172b.
- Sürûrî, Süleyman İslambulî. *İcâzet*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevîhânesi, 129.
- Şemseddin, Mehmed. *Yâdigâr-ı Şemsî*. Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yay., 1997.
- Şentürk, M. Hüdayi. "Murad Nakşibendî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/188-189. İstanbul: TDV Yay., 2006.
- Tanman, M. Baha. "Atâ Efendi Tekkesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/36. İstanbul: TDV Yay., 1991.
- Tanman, M. Baha. "Cemâlîzâde Tekkesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/318. İstanbul: TDV Yay., 1993.
- Timurtaş, Kadri. *Kilis Tarihi*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1933.

- Torun, Ahmet Semih. “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Vakıflar Dergisi* 34 (2010), 125-161.
- Turgut, Ali. “Abdullah Eyyûbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/102. İstanbul: TDV Yay., 1988.
- Yüksel, Emrullah. “Birgivi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/191. İstanbul: TDV Yay., 1992.
- Yüksek, Muhammed İsa. *İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki Arapça ve Osmanlıca Kıraat Yazmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.